

A decorative graphic consisting of a horizontal grey bar on the left and a vertical grey bar on the right, meeting at a black square in the top right corner.

ИЗВЕШТАЈ ЕКРИ О СРБИЈИ

(четврти циклус мониторинга)

Усвојен 23. марта 2011.

Објављен 31. маја 2011.

ECRI Secretariat
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs
Council of Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0) 388 41 29 64
Fax: + 33 (0) 388 41 39 87
E-Mail: combat.racism@coe.int

www.coe.int/ecri

ИЗВЕШТАЈ ЕКРИ О СРБИЈИ

(четврти циклус мониторинга)

Усвојен 23. марта 2011.

Објављен 31. маја 2011.

Овај документ је превод. У случају сумње, треба се позвати на оригиналне верзије на енглеском и француском

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
САЖЕТАК:	9
НАЛАЗИ И ПРЕПОРУКЕ	13
I. ПОСТОЈАЊЕ И СПРОВОЂЕЊЕ ЗАКОНСКИХ ОДРЕДАБА	13
МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ИНСТРУМЕНТИ.....	13
УСТАВНЕ ОДРЕДБЕ И ДРУГЕ ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ	13
- УСТАВ.....	13
- ЗАКОН О ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА.....	13
- ЗАКОН О ВРАЋАЊУ ИМОВИНЕ ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА	14
ОДРЕДБЕ КРИВИЧНОГ ЗАКОНА ПРОТИВ РАСИЗМА.....	15
ЗАКОН О ЗАБРАНИ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ.....	16
АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИ ОРГАНИ И ДРУГЕ ИНСТИТУЦИЈЕ.....	17
- ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ	17
- ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА (ОМБУДСМАН)	18
- МИНИСТАРСТВО ЗА ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА (БИВША СЛУЖБА ЗА ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА)	19
ПОКРАЈИНСКИ ОМБУДСМАН АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ ВОЈВОДИНЕ	20
II. ДИСКРИМИНАЦИЈА У РАЗЛИЧИТИМ ОБЛАСТИМА	20
ЗАПОШЉАВАЊЕ.....	20
ОБРАЗОВАЊЕ	21
СТАМБЕНА ПРОБЛЕМАТИКА	23
ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА	24
СПРОВОЂЕЊЕ ПРАВДЕ.....	25
III. РАСИСТИЧКО НАСИЉЕ	26
IV. РАСИЗАМ У ЈАВНОМ ГОВОРУ	27
МЕДИЈИ	27
V. УГРОЖЕНЕ/ЦИЉНЕ ГРУПЕ	28
ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИ РОМИ, АШКАЛИЈЕ И ЕГИПЋАНИ	28
РОМИ.....	29
АЛБАНСКА МАЊИНА	31
БОШЊАЦИ	32
ВЕРСКЕ МАЊИНЕ	32
VI. АНТИСЕМИТИЗАМ	33
VII. ПРИЈЕМ И ПОЛОЖАЈ ЛИЦА БЕЗ ДРЖАВЉАНСТВА	34
АЗИЛАНТИ И ИЗБЕГЛИЦЕ	34
VIII. ПОНАШАЊЕ ОРГАНА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА	35
IX. СИТУАЦИЈА У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ	36
X. ПРАЋЕЊЕ РАСИЗМА И РАСНЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ	38
ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРЕДСТОЈЕЋИ ПЕРИОД	41
БИБЛИОГРАФИЈА	43

ПРЕДГОВОР

Европску комисију против расизма и нетолеранције (ЕКРИ) основао је Савет Европе. Комисија је независно тело за праћење стања људских права које је специјализовано за питања расизма и нетолеранције. Састављена је од независних и непристрасних чланова који се бирају на основу њиховог моралног ауторитета и признате стручности у домену борбе против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције.

У оквиру својих статутарних активности, ЕКРИ спроводи мониторинг за сваку појединачну земљу, при чему анализира ситуацију у свакој од држава чланица у погледу расизма и нетолеранције и формулише сугестије и предлоге за решавање уочених проблема.

ЕКРИ врши мониторинг за сваку појединачну државу чланицу Савета Европе на равноправној основи. Овај рад се одвија у петогодишњим циклусима који обухватају 9/10 земаља годишње. Извештаји који се односе на први циклус завршени су крајем 1998, они који се односе на други циклус крајем 2002. године, а они који се односе на трећи циклус крајем 2007. године. Рад на извештајима за четврти циклус почео је у јануару 2008.

Радни поступци у припреми извештаја обухватају анализе докумената, посету дотичној земљи ради успостављања контаката, као и поверљив дијалог с представницима домаћих власти.

Извештаји ЕКРИ нису резултат истрага или усмених исказа сведока. Они представљају анализе засноване на обиљу информација прикупљених из мноштва разноразних извора. Документарне студије су засноване на великом броју домаћих и међународних писаних извора. Долазак на лице места омогућава непосредне сусрете са (владиним и невладиним) заинтересованим круговима ради прикупљања детаљних информација. У оквиру процеса поверљивог дијалога у којем учествују, представницима домаћих власти пружа се могућност да предложи, уколико то сматрају неопходним, измену нацрта извештаја ради исправке евентуалних материјалних грешака које би се могле појавити у извештају. По завршетку дијалога, представници домаћих власти могу затражити, уколико то желе, да се њихова гледишта приложе коначном извештају ЕКРИ.

Четврти циклус извештаја за сваку појединачну земљу усредсређује се на спровођење и оцењивање. У њима се испитује у којој мери су се следиле главне препоруке ЕКРИ из претходних извештаја, а укључују и оцену усвојених политика и предузетих мера. Ти извештаји такође садрже анализу нових кретања у датој земљи.

Приоритетна имплементација захтева се за неколико конкретних препорука одабраних између оних датих у новом извештају четвртог циклуса. Најкасније у року од две године од објављивања тог извештаја, ЕКРИ ће спровести процес праћења активности у предстојећем периоду у вези са тим конкретним препорукама.

ЕКРИ је сачинила следећи извештај на своју пуну одговорност. Он се односи на стање закључно са 9. децембром 2010. године и сви каснији догађаји нису обухваћени анализом која следи те стога нису узети у обзир у закључцима и предлозима које је изнела ЕКРИ.

САЖЕТАК:

Од објављивања првог извештаја ЕКРИ о Србији 29. априла 2008. године, учињен је напредак у бројним областима које покрива тај извештај.

Закон о забрани дискриминације усвојен је у Србији 26. марта 2009, а ступио је на снагу 27. априла 2009. Тим законом забрањује се дискриминација на основу, између осталог, боје коже, држављанства, националне припадности или етничког порекла, језика и верских уверења. Тим законом забрањује се директна и индиректна дискриминација, као и виктимизација, расистичке организације, говор мржње, узнемиравање и понижавајуће поступање. Овај закон такође предвиђа посебне мере.

У члану 13. Закона о забрани дискриминације наводи се одређени број тешких облика дискриминације, који укључују: 1) подстицање мржње на основу националне, расне или верске припадности и језика; 2) заступање или вршење дискриминације од стране државних органа или у току поступка који се води пред државним органима; 3) заговарање дискриминације путем јавних органа; 4) ропство, трговина људима, апартхејд, геноцид, етничко чишћење, као и заговарање било чега од горенаведеног; 5) дискриминација против појединаца по основу два или више личних својстава; 6) дискриминација која се врши више пута (поновљена дискриминација) или која се врши у дужем временском периоду (продужена дискриминација) против једног истог лица или групе лица; и 7) дискриминација која доводи до тешких последица за дискриминисаног појединца.

ЕКРИ са задовољством констатује да је, уопште узев, Закон о забрани дискриминације генерално у складу са Препоруком о општој политици ЕЦРИ бр. 7 о националном законодавству за борбу против расизма и расне дискриминације.

Дана 5. маја 2010, у Скупштини Србије изабрана је Повереница за заштиту равноправности. Институција Повереника за заштиту равноправности предвиђена је Законом о забрани дискриминације као независан државни орган коме је поверен надзор над поштовањем тог сегмента закона. Овлашћења Повереника обухватају предузимање мера када се случајеви дискриминације појављују било против појединаца било против група појединаца. Повереник може случајеве да поднесе суду.

Од првог извештаја ЕКРИ, српске власти су усвојиле Стратегију за унапређење положаја Рома, која укључује мере у областима образовања, запошљавања, расељених лица, личних докумената, социјалног осигурања и социјалне заштите, здравствене заштите, итд. Ова стратегија обухвата акциони план којим се дефинишу циљеви у тим областима, као и конкретне мере за њихово спровођење.

У 2008. години Канцеларија за људска и мањинска права подигнута је на ниво Министарства. Један од задатака Министарства јесте, између осталог, и координација и мониторинг акционог плана од 13 корака утврђеног на основу Стратегије за унапређење положаја Рома у Републици Србији, који је усвојен 2009. године. Министарство је, штавише, одговорно за праћење примене Закона о забрани дискриминације.

ЕКРИ поздравља ова позитивна кретања у Србији. Међутим, упркос постигнутом напретку, нека питања и даље стварају забринутост.

Проглашење независности Косова¹ 17. фебруара 2008. године драстично је променило политичку климу у Србији кад је реч о питањима везаним за мандат ЕКРИ. Од тада су реакције на ову ситуацију изазивале негативне последице за поједине угрожене групе у Србији.

Закон о црквама и верским заједницама и даље прави разлику између „традиционалних“ црква и верских заједница и оних нетрадиционалних. Осим тога, претходно већ признате мањинске верске заједнице још увек морају поново да се региструју у склопу поступка који је описан као инвазивна и оптерећујућа процедура.

Законом о повраћају имовине црквама и верским заједницама и даље се обезбеђује само реституција имовине одузете 1945. године или касније.

Пракса судова у погледу расистичких злочина проблематична је јер не постоје статистички подаци, а тамо где је покренуто кривично гоњење изречене казне су обично мале и састоје се махом од новчаних казни у малим износима. Осим тога, кад је реч о говору мржње, постојеће кривично законодавство не садржи посебне одредбе о говору мржње. Иако Закон о јавном информисању и Закон о забрани дискриминације садрже одредбе о говору мржње, текст постојећих одредаба отежава кривично гоњење таквих дела.

Иако је генерално у складу са Препоруком о општој политици ЕКРИ бр. 7 о националном законодавству за борбу против расизма и расне дискриминације, Закон о забрани дискриминације не забрањује дискриминацију у области здравствене заштите, становања и социјалне заштите, као што се то захтева у ставу 7. Препоруке о општој политици бр. 7 о националном законодавству за борбу против расизма и расне дискриминације.

Повереница за заштиту равноправности, коју је 5. маја 2010. године изабрала Скупштина Србије, и даље нема своје особље.

Роми се и даље суочавају са високим нивоом незапослености и дискриминације у образовању, као и са супстандардним животним условима. Роми су такође жртве насилног избацавања у Београду и његовој околини, а до тога долази без консултација са погођеним ромским породицама. Осим тога, здравствено стање многих Рома и даље је забрињавајуће, а још увек има значајан број Рома без личних докумената.

Положај интерно расељених Рома, Ашкалија и Египћана и даље је неизвестан; услови у којима живе генерално су изузетно лоши. Штавише, већина Рома, Ашкалија и Египћана суочава се са препрекама у приступу јавном образовању, а многи од оних који могу да се упишу касније напуштају школу. Ромска, ашкалијска и египћанска деца суочавају се са предрасудама, вербалним злостављањем и насиљем у школи. Недостатак личних докумената спречава многе да се упишу у школу.

Врло мало мера је предузето да се обезбеди запослење у регионима Прешева, Бујановца и Медвеђе, где живи већина Албанаца; више од 70% економски активних људи у том региону је незапослено. Осим тога, Албанци су и даље недовољно заступљени у судству и државним институцијама у региону.

Што се тиче антисемитизма, упркос бројним мерама које су представници јеврејске заједнице предузели да би скренули пажњу власти на антисемитске

---

¹ Свако помињање Косова, било као територије, институција или становништва, у овом извештају треба схватити у потпуности у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН и без прејудуцирања статуса Косова. Овај извештај не покрива ситуацију на Косову у мери у којој се она односи на мандат ЕКРИ.

акте, укључујући и оне на највишем нивоу и да би починиоци били изведени пред суд, ништа није урађено.

Што се Бошњака тиче, они трпе високе стопе незапослености, а стандард инфраструктуре у региону Санџака, где живи већи део бошњачке заједнице, није добар.

У овом извештају ЕКРИ захтева да српске власти предузму додатне мере у одређеном броју области; у том контексту, она даје низ препорука, укључујући и следеће.

ЕКРИ снажно препоручује српским властима да измене Закон о црквама и верским заједницама како би уклонили сваку разлику у поступању између различитих цркава и верских заједница које делују у Србији.

ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде енергичнију примену кривичног закона против расистичких злочина од стране судова.

Што се тиче Закона о забрани дискриминације, ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде почетну и континуирану обуку за судије и тужиоце о овом закону. ЕКРИ даље препоручује властима Србије да предузму мере како би овај закон био познат јавности, а нарочито мањинским групама. ЕКРИ препоручује да се Закон о забрани дискриминације измени тако да се забрани дискриминација у области здравствене заштите, становања и социјалне заштите.

ЕКРИ снажно препоручује српским властима да ојачају институцију Повереника за заштиту равноправности тако што ће обезбедити људске и финансијске ресурсе за њено ефикасно функционисање.*

ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да Заштитник грађана има адекватне ресурсе за обављање својих задатака. ЕКРИ даље препоручује да се акције подизања свести спроводе међу мањинским групама како би се осигурало да знају за постојање Заштитника грађана и за његова овлашћења. ЕКРИ препоручује српским властима да дају већу независност Заштитнику грађана, као што се препоручује у њеној Препоруци о општој политици бр. 2 о специјализованим телима за борбу против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције на националном нивоу.

ЕКРИ препоручује српским властима да издвоје довољно људских и финансијских ресурса за различите програме осмишљене да побољшају ситуацију запошљавања Рома, укључујући и Стратегију за унапређење положаја Рома. Она даље препоручује да се ови програми спроводе у договору са представницима Рома.

Што се тиче обуке наставника, ЕКРИ снажно препоручује српским властима да наставе и појачају обуку наставника о проблемима расизма и расне дискриминације. ЕКРИ препоручује српским властима да свим наставницима обезбеде почетну и континуирану обуку о одредбама Закона о основама система образовања и васпитања које се односе на једнакост и недискриминацију.

ЕКРИ снажно препоручује српским властима да предузму мере за унапређење положаја интерно расељених Рома, Ашкалија и Египћана тако што ће им обезбедити личне исправе и омогућити приступ становању, образовању и запошљавању. ЕКРИ препоручује да се неопходни људски и финансијски ресурси издвоје за све мере предузете у том погледу.

---

* Препорука у овом ставу биће предмет процеса праћења активности у предстојећем периоду од стране ЕЦПРИ најкасније у року од две године од објављивања извештаја.

ЕКРИ препоручује да се српске власти постарају да се обука правосуђа о проблемима расизма и расне дискриминације појача како би се, између осталог, обезбедила боља пракса изрицања казни због расистичких кривичних дела.*

ЕКРИ позива српске власти да предузму хитне мере да се постарају да се Ромима, Ашкалијама и Египћанима који немају лична документа таква документа обезбеде.*

---

* Препорука у овом ставу биће предмет процеса праћења активности у предстојећем периоду од стране ЕЦРИ најкасније у року од две године од објављивања извештаја.

НАЛАЗИ И ПРЕПОРУКЕ

I. Постојање и спровођење законских одредаба

Међународни правни инструменти

1. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила Србији да ратификује Ревидирану европску социјалну повељу, Конвенцију о учешћу странаца у јавном животу на локалном нивоу и Европску конвенцију о држављанству. ЕКРИ препоручује Србији да ратификује Конвенцију о сајбер криминалу и њен Допунски протокол који се односи на инкриминисање дела расистичке и ксенофобне природе почињених преко компјутерских система, као и Међународну конвенцију о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица.
2. Србија је ратификовала Ревидирану социјалну повељу 14. септембра 2009, а овај инструмент је ступио на снагу у земљи 1. новембра 2009. године. Србија је 14. априла 2009. године ратификовала Конвенцију о сајбер криминалу и њен Додатни протокол који се односи на инкриминисање дела расистичке и ксенофобне природе извршених преко рачунарских система, а ови инструменти су ступили на снагу у Србији 1. августа 2009. године.
3. Србија још увек није ратификовала Конвенцију о учешћу странаца у јавном животу на локалном нивоу, нити је ратификовала Европску конвенцију о држављанству. Србија још није ратификовала Међународну конвенцију о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица. Српске власти су обавестили ЕКРИ да у принципу, немају примедба на ратификацију ових инструмената.
4. ЕКРИ препоручује да Србија, што је пре могуће, ратификује Конвенцију о учешћу странаца у јавном животу на локалном нивоу, Европску конвенцију о држављанству и Међународну конвенцију о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица.

Уставне одредбе и друге основне одредбе

- *Устав*

5. У свом првом извештају ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да никакве правне последице штетне по националне или етничке групе које чине становништво Србије у пракси не произађу из члана 1. Устава.
6. Члан 1. Устава и даље предвиђа следеће: „Република Србија је држава српског народа и свих грађана који у њој живе [...]“, чиме се индиректно прави разлика између домаћег становништва (Срба) и других грађана, као што је наведено у извештају о Србији. ЕКРИ није свесна било каквих мера које су српске власти предузеле да обезбеде да никакве правне последице штетне по националне или етничке групе које чине становништво Србије у пракси не произађу из овог члана.

- *Закон о црквама и верским заједницама*

7. У свом првом извештају ЕКРИ је позвала српске власти да допуне Закон о црквама и верским заједницама како би га потпуно ускладили с међународним и европским стандардима права на слободу мисли, савести и вероисповести. С тим у вези, она је снажно препоручила да српске власти уваже, између осталог, примедбе међународних

организација и невладиних организација које нису узете у обзир у време када је овај закон донет. У међувремену, ЕКРИ је снажно препоручила да српске власти избегавају произвољну примену овог закона.

8. ЕКРИ са забринутошћу констатује да Закон о црквама и верским заједницама није измењен. Како је наведено у првом извештају ЕКРИ о Србији, члан 10. Закона и даље аутоматски признаје пет „традиционалних“ цркава (Српска православна црква, Римокатоличка црква, Словачка евангелистичка црква, Хришћанска реформаторска црква и Евангелистичка хришћанска црква) и две „традиционалне“ верске заједнице, тј. Исламску заједницу и Јеврејску заједницу. Поступак за регистрацију вера такође остаје исти, при чему претходно признате мањинске верске заједнице и даље морају да се поново региструју у склопу поступка који је описан као инвазивна и оптерећујућа процедура. Члановима 17-25. овог закона тако се и даље предвиђа да се не може регистровати ниједна верска организација чије име садржи име или део имена којим се изражава идентитет цркве, верске заједнице или верске организације која је већ уписана у регистар или је претходно поднела пријаву за унос. Члан 18 предвиђа да верске заједнице које се не сматрају „традиционалним“ морају да доставе меморандум са именима и потписима оснивача који чине најмање 0,001% одраслих грађана Србија који имају пребивалиште у Србији према последњем званичном попису становништва или страних држављана са сталним боравком на територији Србије. У пракси, то износи 100 особа.
9. Иако регистрација није обавезна за верске заједнице, оне које се не региструју суочавају се са великим потешкоћама приликом отварања рачуна у банци, куповине или продаје имовине, објављивања своје литературе или запошљавања било кога. Извештаји указују на то да су многе од верских група које морају да се региструју биле званично признате више од 50 година и да су присутне у земљи чак 150 година. Извештаји даље указују на то да су мањинске верске групе пријављивале забуне и неправилности након покушаја да се региструју код Министарства вера, при чему понекад нису успевале да се региструју у законском року од 60 дана. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да је 10 верских заједница регистровано од првог извештаја ЕКРИ, укључујући и Јеховине сведоке. То је позитиван развој, али субјекти цивилног друштва су обавестили ЕКРИ да су неке верске заједнице које су деценијама биле активне у Србији наишле на значајне тешкоће приликом регистрације. ЕКРИ констатује да је уставност Закона о црквама и верским заједницама оспорена пред Уставним судом 5. октобра 2010. године. Осим тога, Заштитник грађана¹ је обавестио ЕКРИ да је дао мишљење о овом закону и нашао 11 случајева у којима може доћи до повреде Устава или дискриминације у његовом спровођењу.
10. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да измене Закон о црквама и верским заједницама како би се уклонила свака разлика у поступању између различитих цркава и верских заједница које делују у Србији.
- *Закон о враћању имовине црквама и верским заједницама*
11. У свом првом извештају ЕКРИ је снажно препоручила српским властима да обезбеде да све верске заједнице уживају право на враћање своје

¹ За више информација о Заштитнику грађана, в. „Антидискриминациона тела и друге институције“ испод.

национализоване имовине без икакве разлике и без обзира на датум када су лишене имовине.

12. Закон о враћању имовине црквама и верским заједницама и даље предвиђа само реституцију имовине одузете 1945. године или касније. То и даље представља проблем за јеврејску и исламску заједницу, које су изгубиле имовину пре 1945. године. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да закон предвиђа враћање покретне и непокретне имовине. Јеврејски и муслимански представници су изјавили да постоји дискриминација у реституцији имовине. Такође треба напоменути да нерегистроване верске заједнице не могу да траже повраћај имовине.
13. ЕКРИ препоручује српским властима да измене Закон о враћању имовине црквама и верским заједницама како би се осигурало да имовина која је конфискована пре 1945. године буде враћена. Надаље, ЕКРИ снажно позива српске власти да обезбеде да се повраћај имовине обавља на задовољавајући начин и без дискриминације.

Одредбе кривичног закона против расизма

14. У свом првом извештају ЕКРИ је снажно препоручила српским властима да обезбеде да починиоци расистичких и антисемитских дела буду изведени пред лице правде у циљу борбе против некажњавања у овој области.
15. У јануару 2008. године полиција је поднела кривичне пријаве против више неонациста, укључујући њиховог лидера, због насилничког понашања и ширења расне мржње током неодобреног скупа у Новом Саду у Аутономној Покрајини Војводини у октобру 2007. Међутим, изгледа да у начелу мало случајева доспева пред суд због расистичких кривичних дела иако се та дела често појављују². ЕКРИ је обавештена од стране субјеката цивилног друштва да је пракса судова у вези са расистичким кривичним делима проблематична јер нема поузданих статистичких података, а мали број случајева се кривично гони, а и тамо где долази до кривичног гоњења, изречене казне су обично мале и састоје се махом од новчаних казни у малим износима. Субјекти цивилног друштва такође указују на то да и полиција и тужиоци све више оклевају да подносе кривичне пријаве на основу члана 317. Кривичног законика, којим се забрањује изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости. Извештаји даље указују на то да реаговање полиције на вандализам и друга таква дела против верских група³ ретко доводи до хапшења или подизања оптужница.
16. Члан 387. Кривичног законика измењен је и допуњен у септембру 2009. године и расна дискриминација је уведена као кривично дело. Осим тога, према Кривичном законнику, објављивање и ширење текстова којима се изазива расна мржња кажњава се затвором од 3 до 5 година.
17. Иако Закон о јавном информисању и Закон о забрани дискриминације⁴ садрже одредбе о говору мржње, формулација постојећих одредаба отежава гоњење починилаца таквих дела, а први судски поступак везан за говор мржње спроведен је тек 2009. године. Штавише, Кривични законик Србије не омогућава изричито судовима да расистички мотив починиоца узму у обзир као отежавајућу околност, иако су власти

² В. „Расистичко насиље“ испод за више информација о расистичким кривичним делима.

³ За више информација о верским мањинама, в. „Угрожене/циљне групе“ испод.

⁴ За више информација о овом делу закона, в. „Закон о забрани дискриминације“ испод.

обавестили ЕКРИ да судови све више узимају у обзир расистичку мотивацију кривичног дела. Спровођење закона такође изгледа селективно, као што је јасно показано на примеру многобројних непроцесуираних кривичних пријава поднетих против наводних антисемитских дела.

18. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде енергичнију примену кривичног закона против расистичких кривичних дела од стране судова. ЕКРИ даље препоручује српским властима да обезбеде да расистички мотив злочина буде укључен у Кривични законик као отежавајућа околност. ЕКРИ препоручује српским властима да приликом спровођења ових амандмана потраже смернице за деловање у Препоруци о општој политици ЕКРИ бр. 7 о националном законодавству за борбу против расизма и расне дискриминације.

Закон о забрани дискриминације

19. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да пронађу надахнуће у смерницама утврђеним у њеној Препоруци о општој политици бр. 7 о националном законодавству за борбу против расизма⁵ и расне дискриминације⁶ како би се финализовао и што пре усвојио исцрпан и прецизан закон којим се забрањује расна дискриминација тиме што би се обезбедило да буду обухваћене области као што су образовање, приступ становању, јавним службама и јавним местима, као и уговорни односи између појединаца.
20. Законом о забрани дискриминације који је усвојен 26. марта 2009. године, а ступио је на снагу 27. априла 2009. године, забрањују се виктимизација⁷, расистичке организације⁸, говор мржње⁹ као и узнемиравање и понижавајуће поступање.¹⁰ У члану 13. Закона наводи се одређени број „тешких облика дискриминације“, који укључују: 1) подстицање мржње на основу националне, расне или верске припадности и језика; 2) заговарање или вршење дискриминације од стране државних органа или у току поступка који се води пред државним органима; 3) заговарање дискриминације путем јавних органа; 4) ропство, трговина људским бићима, апартхејд, геноцид, етничко чишћење, као и заговарање било чега од горенаведеног; 5) дискриминација против појединаца по основу два или више личних својстава; 6) дискриминација која се врши више пута (поновљена дискриминација) или која се врши у дужем временском периоду (продужена дискриминација) према једном истом лицу или групи лица; и 7) дискриминација која доводи до тешких последица за дискриминисаног појединца.
21. Члан 14. предвиђа посебне мере, члан 15. забрањује дискриминацију у току поступка који се води пред органима јавне управе, а члан 16. забрањује дискриминацију у области рада. Члан 17. забрањује

⁵ Према овој Препоруци о општој политици, расизам је уверење да разлог као што је „раса“, боја коже, језик, вероисповест, националност или национално или етничко порекло оправдава презир према лицу или групи лица или појам супериорности одређеног лица или групе лица.

⁶ Према овој Препоруци о општој политици, расна дискриминација је свако различито поступање засновано на разлогу као што је „раса“, боја коже, језик, вероисповест, националност или национално или етничко порекло, који нема објективно и разумно оправдање.

⁷ Члан 9.

⁸ Члан 10.

⁹ Члан 11.

¹⁰ Члан 12.

дискриминацију у пружању јавних услуга и коришћењу објеката и простора, члан 18. забрањује верску дискриминацију, а члан 19. забрањује дискриминацију у области образовања и стручне обуке. Члан 24. забрањује дискриминацију националних мањина. Члан 25. предвиђа да се ограничења која се односе на лица која обављају одређене државне функције, као и ограничења неопходна ради спречавања заговарања и спровођења фашистичких, нацистичких или расистичких активности неће сматрати дискриминацијом.

22. Општи Закон о забрани дискриминације генерално је у складу са Препоруком о општој политици ЕКРИ бр. 7 о националном законодавству за борбу против расизма и расне дискриминације. Међутим, њиме се не забрањује дискриминација у области здравствене заштите, становања и социјалне заштите, као што се то тражи у ставу 7. Препоруке о општој политици бр. 7.
23. Овим законом утврђује се функција Повереника за заштиту равноправности¹¹ као „независног државног органа“ коме је поверен надзор над придржавањем тог закона.
24. Субјекти цивилног друштва обавестили су ЕКРИ да се Закон о забрани дискриминације ретко примењује и да судови и јавни тужилац врло ретко поступају у случајевима расне дискриминације. Иако су власти обавестиле ЕКРИ да судије добијају иницијалну обуку о расној дискриминацији, изгледа да судије и тужиоци нису добили систематску и распрострањену обуку¹² о Закону о забрани дискриминације. ЕКРИ није упознат ни са каквим мерама које су предузеле власти како би шириле овај закон у јавности, а посебно међу припадницима националних и етничких мањинских група.
25. ЕКРИ снажно препоручује увођење закона који би забранили дискриминацију у области здравствене заштите, становања и социјалне заштите.
26. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде систематску и распрострањену почетну и континуирану обуку о Закону о забрани дискриминације за судије и тужиоце. ЕКРИ даље препоручује властима у Србији да предузму мере како би овај закон био познат јавности, а посебно мањинским групама.

Антидискриминациони органи и друге институције

- Повереник за заштиту равноправности

27. Дана 5. маја 2010. године Скупштина Србије изабрала је Повереницу за заштиту равноправности, као што је предвиђено Законом о забрани дискриминације. Овлашћења Поверенице обухватају предузимање мера тамо где се јављају случајеви дискриминације против појединаца или група појединаца. Када Повереница доноси закључак о дискриминацији, она може дати своје мишљење, а затим и упутити препоруку дискриминатору и дати накнадни рок за отклањање последица дискриминације. Ако дискриминатор не предузме ништа, даје му се упозорење и ако се ништа не промени и после упозорења, Повереница може да објави то што се догодило. Повереница је обавестила ЕКРИ да може да изнесе предмете пред суд, било пред

¹¹ За више информација о Поверенику за заштиту равноправности, в. „Антидискриминациони органи и друге институције“ испод.

¹² За више информација о обуци судија, в. „Спровођење правде“ испод.

прекршајни суд, где се дискриминатор може казнити новчаном казном, или Повереница може бити странка у грађанској парници уз сагласност лица које је било дискриминисано. Закон о забрани дискриминације предвиђа да је улога Поверенице и да скреће пажњу јавности на случајеве озбиљне дискриминације.

28. Повереница за заштиту равноправности још увек нема своје особље, нити одговарајуће канцеларије; запослила је неколико људи по краткорочним уговорима, а тренутно користи канцеларију у просторијама Заштитника грађана. Повереница је обавестила ЕКРИ да је добила 57 притужби од маја 2010, од чега је једна трећина била неоснована, док се преостале две трећине баве питањима радног законодавства и запошљавања. Што се мера за подизање јавне свести о њеном постојању тиче, Повереница је обавестила ЕКРИ да креира веб-сајт. Стога изгледа да је потребно да се више уради како би се осигурало потпуно функционисање институције Повереника за заштиту равноправности.
29. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да ојачају институцију Повереника за заштиту равноправности тако што ће обезбедити људске и финансијске ресурсе за њено ефикасно функционисање.
30. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да Повереница за заштиту равноправности буде позната читавом становништву, а посебно мањинским групама.

- *Заштитник грађана (омбудсман)*

31. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да обезбеде да канцеларија Заштитника грађана буде оперативна што је пре могуће тако што ће јој обезбедити потребна средства као и властите просторије и тиме што ће се постарати да заменици Заштитника грађана буду што пре изабрани. ЕКРИ је такође препоручила српским властима да обезбеде да Заштитник грађана има довољне ресурсе како би се бавио питањима која се тичу расне дискриминације и права националних или етничких мањина чиме би му се омогућило да буде присутан на локалном нивоу и да сарађује са регионалним заштитницима грађана.
32. Канцеларија заштитника грађана обавестила је ЕКРИ да има овлашћење да предлаже законе и/или амандмане на постојеће законе. Заштитник грађана има и овлашћење да предлаже разрешење лица које није било успешно или није уопште поступало у заштити људских и мањинских права.
33. Канцеларија Омбудсмана је обавестила ЕКРИ да се сместила у привременом објекту и да ће у блиској будућности морати да пронађе коначно решење за проблем просторија. Канцеларија Заштитника грађана тренутно има 60 запослених, али сматра да јој је потребно више квалификованог кадра који ће се бавити притужбама које прима. Заштитник грађана је обавестио ЕКРИ да су запослени који раде у његовој канцеларији компетентни да раде на притужбама, али да им је потребна стална стручна и специјалистичка обука.
34. ЕКРИ је обавештена да постоји потреба да се повећа независност и прошири делокруг рада Заштитника грађана. Од првог извештаја ЕКРИ, канцеларија Заштитника грађана изабрала је заменике, укључујући и заменика за националне мањине. Поред израде препорука, овај заменик се залаже за права мањина праћењем

спровођења постојећих закона, као и прављењем анализа и давањем предлога националним органима власти за побољшање њиховог положаја.

35. Заштитник грађана је обавестио ЕКРИ да је у 2009. години примио 66 притужби о кршењу права националних мањина. Од тога су 12 жалби поднели национални савети националних мањина. У 2010. години је било 95 притужби везаних за кршење мањинских права. ЕКРИ са задовољством констатује да је Заштитник грађана недавно отворио канцеларије у јужној Србији, где су Албанци¹³ у већини.

36. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да Заштитник грађана има довољне ресурсе да обавља своје задатке. ЕЦПРИ даље препоручује да се међу мањинским групама спроводе акције подизања свести како би се обезбедило да знају за постојање Заштитника грађана и за његова овлашћења.

37. ЕКРИ препоручује српским властима да појасне надлежности Повереника за заштиту равноправности и надлежности Заштитника грађана у складу са њеном Препоруком о општој политици бр. 2 о специјализованим телима за борбу против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције на националном нивоу.

- *Министарство за људска и мањинска права (бивша Служба за људска и мањинска права)*

38. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да појасне положај Канцеларије за људска и мањинска права и да повећају њен капацитет за обављање задатака тако што ће јој дати потребне људске и финансијске ресурсе за те потребе. ЕКРИ је такође препоручила српским властима да подстичу бољу сарадњу између Канцеларије и невладиних организација и цивилног друштва у заштити људских права уопште, а посебно у заштити мањинских права и борби против расне дискриминације.

39. У 2008. години Служба за људска и мањинска права подигнута је на ниво Министарства. Министарство има, између осталог, задатке координације и мониторинга Акционог плана од 13 корака утврђеног на основу Стратегије за унапређење положаја Рома у Републици Србији усвојеног у 2009. години. У 2009. години Министарство је издвојило 5,5 милиона евра за овај план. Ово министарство такође обавља управне послове који се односе на заштиту и унапређење људских и мањинских права и антидискриминаторну политику. Прецизније, Министарство обавља следеће послове: 1) вођење регистра националних савета националних мањина; 2) избор националних савета националних мањина; 3) заштита и унапређење људских и мањинских права; 4) израда прописа о људским и мањинским правима; и 5) одржавање веза између националних мањина и њихове матичне државе. У оквиру ових задатака, Министарство се бави образовањем о људским правима, образовањем Рома и њиховим уписом у школе, регистрацијом Рома, побољшањем међуетничких односа у Војводини и акцијама подизања свести. Министарство је такође задужено за праћење примене Закона о забрани дискриминације.

¹³ За више информација о положају албанске мањине, в. „Угрожене/циљне групе“ испод.

40. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да обезбеде да свако ко то жели може да поднесе притужбу канцеларији Заштитника грађана, без непотребних ограничења. ЕКРИ им је препоручила да обезбеде да закон о омбудсману Војводине буде измењен и допуњен сходно томе. Поред тога, она им снажно препоручује да обезбеде да канцеларија има буџет који је сразмеран њеним задацима и довољан да јој се омогући да самостално делује.
41. Канцеларија Омбудсмана Аутономне Покрајине Војводине обавестила је ЕКРИ да има скромна средства. Организациона шема Омбудсмана предвиђа 27 радних места, од којих је до сада попуњено 20. Омбудсман је овлашћен да даје препоруке и подноси тужбе против лица. Омбудсман је обавестила ЕКРИ да је 2009. године примио 25 притужби у вези са дискриминацијом, а да је у 2010. тај број порастао на 40. Она сматра да је број примљених притужби повећан услед повећане свести о његовом постојању.
42. ЕКРИ констатује да захтев да сви правни лекови буду исцрпљени пре него што се поднесе притужба пред Омбудсманом Аутономне Покрајине Војводине и даље постоји. Међутим, од овог захтева се може одступити пошто Омбудсман може да се укључи у поступак или истрагу ако постоји потреба за тим.
43. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да канцеларија Омбудсмана Аутономне Покрајине Војводине има довољно људских и финансијских ресурса за обављање својих задатака.

II. Дискриминација у различитим областима

Запошљавање

44. У свом првом извештају ЕКРИ је подстакла српске власти да наставе да предузимају мере за бољу интеграцију Рома у сектору запошљавања. Она им је препоручила да, у сарадњи са невладиним организацијама, обезбеде да Роми буду информисани о програмима донетим у циљу борбе против незапослености међу најугроженијим групама. ЕКРИ је такође препоручила српским властима да обезбеде потребне људске и друге финансијске ресурсе за подршку мерама запошљавања Рома које су увеле.
45. Роми у Србији и даље трпе високу стопу незапослености, ниску економску активност и готово потпуну искљученост из јавног сектора. Готово да нема Рома у предузећима у јавном и државном власништву, што указује на дискриминацију као редовну појаву. Представници Рома су потврдили за ЕКРИ да постоји дискриминација Рома у сектору запошљавања. Они су навели случајеве где су Роме који су дошли на интервју за посао обавестили да је место попуњено, као и неколико случајева дискриминаторног оглашавања посла. Већина Рома је изван система запошљавања, нису законски економски активни и углавном су регистровани као незапослени. Када су запослени, по свему судећи обављају прилично тешке и опасне послове са малом платом. Већина ромских домаћинстава зависи од ниског прихода стеченог углавном сезонским радом, као што су пољопривреда и грађевинарство или скупљање металног отпада за рециклажу. Наводи се да запослени Роми зарађују 48% мање у односу на већинско становништво. Роми који живе у нерегистрованим насељима имају потешкоћа да се региструју код Националне службе за запошљавање у својој локалној

области. Друштвена дискриминација додатно угрожава перспективе запошљавања, док је недостатак формалног образовања доминантна препрека за стицање пуне запослености. Иако Национална стратегија за запошљавање (2005-2010) и Национални акциони план за запошљавање (2006-2008) имају програме посебно осмишљене за Рома, било је мало утицаја на заједницу, и Роми су и даље сиромаштвом најпогођенија група у Србији. Као што је наведено изнад¹⁴, у 2009. години српске власти су усвојиле Стратегију за унапређење положаја Рома, која је међу својим приоритетима утврдила повећање броја Рома запослених у локалној и државној управи и интеграцију и реинтеграцију Рома у тржиште рада. За сада је још сувише рано да се процени утицај ове стратегије.

46. Припадници албанске и бошњачке мањине такође се суочавају са знатно већим стопама незапослености у односу на већинско становништво, и нису довољно заступљени у владиним службама. Представници ових заједница сматрају да је то структурни проблем, који је последица комбинације дискриминације у образовању и запошљавању.
47. ЕКРИ препоручује српским властима да издвоје довољно људских и финансијских ресурса за различите програме осмишљене да побољшају стање у области запошљавања Рома, укључујући и Стратегију за унапређење положаја Рома. Она даље препоручује да се ови програми спровode у договору са представницима Рома.
48. ЕКРИ препоручује српским властима да предузму мере за борбу против дискриминације са којом се суочавају Роми у сектору запошљавања, између осталог и обезбеђујући да се релевантни закони примењују у случајевима дискриминације.
49. ЕКРИ препоручује српским властима да реше питање структурне дискриминације у запошљавању и развију политику пружања једнаких могућности, и, ако је потребно, позитивне мере како би се исправила неравнотежа у незапослености између различитих група.

Образовање

50. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да свим наставницима обезбеде почетну и континуирану обуку из одредаба Закона о основама система образовања и васпитања, као и из питања која се тичу борбе против расизма и расне дискриминације. ЕЦРИ је надаље препоручила српским властима да обезбеде да сви ученици имају предмет грађанског васпитања.
51. Члан 4. Закона о основама система образовања и васпитања предвиђа да свако има право на образовање, а грађани су једнаки у остваривању овог права, без обзира на, између осталог, расу, националну или верску припадност и језик. ЕКРИ је обавештена од стране субјеката цивилног друштва да наставници добијају обуку о антидискриминацији, али да се то не одражава неминовно на њихове ставове јер још увек постоји, на пример, сегрегација ромских одељења. ЕКРИ са забринутошћу примећује извештаје према којима неки наставници, иако су прошли обуку, осећају да је ромске ученике најбоље одвојити од осталих.
52. Грађанско васпитање се и даље предаје као изборни предмет. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да ученици могу да изаберу веронауку или

¹⁴ В. „Министарство за људска и мањинска права“

грађанско васпитање од првог разреда до краја средње школе. Такође су указале на то да су између 2005. и 2008. НВО партнери организовали семинаре за обуку наставника у настави грађанског васпитања, али да је ова обука тренутно у надлежности локалних власти. Власти уверавају ЕКРИ да, иако је грађанско васпитање и даље изборни предмет, постоје и други предмети који садрже елементе грађанског васпитања.

53. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да наставе и појачају обуку наставника о проблемима расизма и расне дискриминације. ЕКРИ препоручује српским властима да свим наставницима обезбеде почетну и текућу обуку о одредбама Закона о основама система образовања и васпитања које се односе на једнакост и недискриминацију. ЕКРИ препоручује властима да узму у обзир њену Препоруку о општој политици бр. 10 о борби против расизма и расне дискриминације у школи и кроз образовање приликом примене ове препоруке.
54. У свом првом извештају ЕКРИ је подстицала српске власти да наставе да дају висок приоритет побољшању приступа Рома образовању. Препоручила им је да се све више укључе у осмишљавање, финансирање и спровођење мера за реализовање пет пројеката везаних за образовање Рома. ЕКРИ је позвала српске власти да предузму кораке да спрече да се ромска деца непотребно стављају у специјалне школе. Такође их је позвала да се боре против свих облика сегрегације којима ова деца могу да буду изложена у школи.
55. Роми и даље заостају кад је реч о образовању: свега 3,9% ромске деце која живе у насељима похађа предшколско образовање. Само око једне четвртине ромске деце заврши основно образовање, а само 9% заврши средње образовање, док је број Рома са високим образовањем 20 пута мањи него у већинском становништву. Надаље, предшколска установа постоји у мање од 40% ромских насеља, школа постоји у само 55% ромских насеља, а основно образовање је недоступно у 20% ромских насеља. Ромска деца се и даље суочавају са сметњама у образовању, при чему већина њих похађа одвојене школе а, као што је већ поменуто, неке школе смештају Роми у изолована одељења. Осим тога, ЕКРИ је забринута због чињенице да су Роми и даље несразмерно заступљени у специјалним школама, при чему ромска деца чине до 80% деце која похађају школе за децу са посебним потребама. ЕКРИ даље са забринутошћу примећује да се ромска деца суочавају са скривеним или отвореним облицима дискриминације од стране школских власти, наставника, школског особља, друге деце и неромских родитеља. Истраживања показују да наставници имају нижа очекивања од ромских ученика, што доводи до смањене подршке овим ученицима, снижавања критеријума или чак пребацивања ромских ученика који нису савладали програм у виши разред.
56. Постоји и висока стопа напуштања школе међу ромском децом. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да је једна од мера предузетих ради решавања проблема са којима се суочавају ромска деца у школама увођење ромских асистената у настави који помажу ромској деци у школама, укључујући и ону децу која не говоре српски. Акционим планом за спровођење Стратегије за унапређење положаја Рома такође се предвиђају ови асистенти у настави. Друга мера о којој су српске власти обавестиле ЕКРИ јесте чињеница да је од 2010. године одређени број места у предшколским установама резервисан за ромску децу. Власти су даље усвојиле Национални акциони план за

образовање, а локалне власти су укључене у његово спровођење у мери у којој се он односи на Роме. Иако поздравља мере које су власти предузеле ради решавања проблема са којима се ромска деца суочавају у образовању, ЕКРИ сматра да треба више да се уради и нада се да ће приоритети из Стратегије за унапређење положаја Рома бити реализовани уз потребне људске и финансијске ресурсе. Стратегија као приоритете укључује благовремено и ефикасно укључивање ромске деце у предшколско и основно образовање и повећање броја Рома са средњим и високим образовањем.

57. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да предузму кораке да ромску децу која су неправедно смештена у специјалне школе извуку одатле, да их ставе у редовне школе и побољшају процес селекције у том погледу.
58. ЕКРИ препоручује српским властима да се боре против сваке дискриминације са којом се ромски ученици суочавају у школама. Она препоручује да власти пронађу надахнуће у њеној Препоруци о општој политици бр. 10 о борби против расизма и расне дискриминације у школи и кроз образовање.
59. ЕКРИ препоручује српским властима да предузму мере за борбу против сегрегације са којом се суочавају ромска деца у школама тако што ће осигурати да не буду смештена у посебна одељења. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да ромска деца не буду смештена у школама само за Роме.
60. ЕКРИ препоручује српским властима да што пре спроведу Стратегију за унапређење положаја Рома и да за њу обезбеде довољно људских и финансијских ресурса. ЕКРИ даље препоручује да представници Рома буду консултовани и укључени у спровођење ове стратегије.

Стамбена проблематика

61. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да наставе да посвећују посебну пажњу стамбеним проблемима са којима се суочава ромска заједница. Она им је препоручила да предузму хитне мере за спровођење програма и пројеката развијених у ту сврху тако што ће им пружити потребне људске и финансијске ресурсе. ЕКРИ је даље препоручила српским властима да се боре против дискриминације коју трпе Роми у тој области, између осталог и применом релевантних закона и спровођењем акција за подизање свести.
62. НВО процењују да две трећине ромске популације и даље живи у неформалним насељима и да им недостају школе, здравствена нега, вода, струја и канализација. Ова насеља су пренасељена и на великој удаљености од основних објеката и услуга. Поред тога, већина Рома који живе у овим насељима нема релевантну документацију о власништву над својим домовима или земљиштем, што додатно погоршава њихове стамбене проблеме. Ромска насеља постоје у свим деловима Србије, а већина их је у Београду и другим већим градовима и општинама. Побољшање животних услова у тим насељима један је од наведених циљева Стратегије за унапређење положаја Рома, и ЕКРИ се зато нада да ће неопходна средства бити додељена за мере предузете у ту сврху.
63. ЕКРИ са забринутошћу примећује да постоји снажно јавно мњење против пресељења Рома. Посебан проблем је то да када српске власти

предложе да Роми буду премештени у одговарајући смештај, локално становништво протестује и одбија да пристане на досељење ромске популације у њихово суседство. Стога се чини да су и даље неопходне мере за борбу против нетолеранције и расизма са којима се суочавају Роми у стамбеном сектору .

64. ЕКРИ са забринутошћу констатује да је од њеног првог извештаја било много случајева присилног исељења Рома у Београду и његовој околини. Чак и ако постоји законски основ, та исељења су обављена без много претходног упозорења, и субјекти цивилног друштва осуђују чињеницу да се она дешавају без консултације са погођеним ромским породицама и без информација о могућности да се пријаве за социјалну заштиту. У многим случајевима исељеним Ромима није понуђен никакав алтернативни смештај. Иако су неки од исељених Рома добили социјалне станове, осталима је понуђен смештај у металним контејнерима, за које се тврди да су мали, хладни и влажни и далеко од локалних садржаја и приступа раду. Ова ситуација навела је субјекте цивилног друштва да предвиде да ће се присилно исељени Роми на крају вратити у Београд, где имају већу шансу да зарађују за живот. Неки од исељених Рома премештени су у јужну Србију, далеко од Београда, без алтернативног смештаја. У већини случајева исељеним Ромима није била понуђена никаква помоћ или надокнада. Изгледа да недостаје одржив план за расељавање исељених Рома, чиме се одржава зачарани круг принудних исељења. ЕКРИ жели да истакне да исељења треба да се спроводе као последње средство, када су све остале алтернативе исцрпљене.

65. ЕКРИ препоручује српским властима да предузму мере да побољшају стамбену ситуацију Рома који живе у насељима.

66. ЕКРИ снажно препоручује да се предузму мере ради подизања свести јавности о стамбеним правима Рома и подстицања поштовања тих права.

67. ЕКРИ позива српске власти да предузму хитне мере за заштиту Рома од принудног исељења тако што ће обезбедити: 1) стварање могућности за искрено договарање са онима којих се ово тиче; 2) пружање одговарајућих и прихватљивих обавештења; 3) информације о предложеним исељењима у разумном временском року; 4) да се исељавања не врше у нарочито лошим временским приликама и ноћу; 5) адекватне могућности за пресељење; 6) правна средства; и 7) правну помоћ онима којима је она потребна да би на суду могли да траже задовољење.

Здравствена заштита

68. У свом првом извештају ЕКРИ је подстицала власти да наставе да предузимају мере за унапређење приступа Рома здравственој заштити и препоручила да се обезбеди да се иницијативе предузете у том циљу спроводе и на локалном нивоу. Такође им је препоручила да предузму кораке у борби против дискриминације Рома у овом сектору.

69. ЕКРИ са забринутошћу примећује да се у многим аспектима хигијенски и санитарни услови у многим ромским насељима нису поправили од првог извештаја ЕКРИ. Здравствено стање Рома, посебно ромских жена, деце и старих посебно је алармантно и постоји тешкоћа у приступу здравственој заштити у одсуству неопходне медицинске регистрације. Стопа смртности ромске деце у Србији четири пута је већа него у општој популацији.

70. Предузет је одређен број иницијатива да се побољша приступ Рома здравственој заштити; ЕКРИ је обавештена да је влада усвојила одлуку да Роми имају право на здравствену заштиту чак и ако су незапослени, па чак и ако немају стално пребивалиште. Међутим, изгледа да ту одлуку треба раширити међу ромским заједницама пошто огромна већина Рома не зна за њу. Друга предузета мера је пројекат под називом „Здравствени медијатори“ у циљу побољшања здравствене заштите Рома, посебно жена и деце, покренут у сарадњи са ОЕБС-ом маја 2008. године. ЕКРИ поздравља укључивање мера које треба да побољшају здравствену заштиту Рома у Стратегију за унапређење положаја Рома, укључујући унапређење доступности здравствене заштите за ромску популацију и унапређење животне средине у ромској заједници.

71. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да предузму више мера за побољшање приступа Рома здравственим услугама, укључујући спровођење информативне акције за Роме о мерама које су предузете за њих у овој области. Она даље препоручује да се за мере предузете у оквиру Стратегије за унапређење положаја Рома обезбеде адекватни људски и финансијски ресурси.

Спровођење правде

72. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да целокупни правосудни систем добије почетну и континуирану обуку из проблематике расизма и расне дискриминације. Такође препоручује српским властима да подстичу већу различитост у правосуђу тиме што ће предузети кораке да обезбеде запошљавање лица са национално или етнички мањинским пореклом.

73. ЕКРИ је обавештена да Правосудна академија сваке године организује 10-15 семинара за судије о Европској конвенцији о људским правима и да је 2010. године организован семинар о члану 14. Конвенције (забрана дискриминације). Овим семинарима су присуствовали судије на добровољној основи, а ЕКРИ је обавештена да на овим семинарима обично има 30-35 учесника. ЕКРИ је такође обавештена да су питања људских права укључена у обуку за судије, између осталог, и о Кривичном законнику. Изгледа да је ипак неопходно више обуке јер су, као што је горе наведено,¹⁵ изречене казне за расистичка кривична дела ниске.

74. Према информацијама које је добила ЕКРИ, Закон о судијама и јавним тужиоцима садржи нове чланове којим се забрањује било каква дискриминација приликом именовања судија, а овај закон предвиђа да треба учинити напоре да се регрутују судије из редова етничких мањина. ЕКРИ је обавештена да постоје мере афирмативне акције за запошљавање припадника националних мањина међу судијама и тужиоцима.

75. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да обука у правосуђу о питањима расизма и расне дискриминације буде појачана како би се, између осталог, достигао знатно већи број правних стручњака и обезбедила боља пракса изрицања казни због расистичких кривичних дела.

¹⁵ В. „Одредбе кривичног закона против расизма“.

III. Расистичко насиље

76. Догађаји након проглашења независности Косова довели су до узастопних таласа насиља усмереног против циљева за које се сматрало да су повезани са овим проблемом у многим местима у Србија, понекад подстакнутог великим порастом говора против Албанаца, Муслимана и странаца.
77. Од првог извештаја ЕКРИ о Србији било је пријављених случајева физичких напада на верске мањине и њихову имовину. У 2008. години лидери мањинских верских група пријавили су дела вандализма и физичке нападе. НВО су такође у 2008. години пријавиле повећан број верски мотивисаних напада, а верске заједнице, посебно мањинске верске заједнице, и даље су трпеле акте вандализма усмерене против зграда цркава, џамија и синагога, гробаља и других верских објеката. Већина напада укључује исписивање графита спрејом и бацање камења, цигала и флаша. Осим тога, лидери Јеврејске заједнице пријавили су инциденте антисемитизма,¹⁶ укључујући и антисемитске графите и вандализам. У последњих неколико година, Србија је била сведок раста националистичких десничарских група.
78. Један озбиљан инцидент расно мотивисаног насиља десио се у Јабуци, код Панчева, у Аутономној Покрајини Војводини у јуну 2010. године, када је ромски младић био осумњичен за убиство другог младића српске националности; осумњичени је био ухапшен. Ромско насеље су затим напали не-Роми, који су га држали под опсадом неколико дана, при чему су ромске куће биле каменоване, а становници нису могли да напусте своје домове. Неромски нападачи су узвикивали расистичке пароле, а извештаји указују на то да је једна кућа изгорела до темеља. ЕКРИ са забринутошћу примећује да власти у почетку нису реаговале и да су реаговале тек након неколико дана, нудећи заштиту Ромима, између осталог, појачавањем полицијских патрола. Српске власти су навеле да су подигнуте кривичне пријаве против седам особа у вези са овим инцидентом.
79. ЕКРИ је обавештена о постојању расистичких организација у Србији. Иако су власти изразиле жељу да забране расистичке организације које су регистроване, ЕКРИ је обавештена да ниједна расистичка организација није забрањена.
80. ЕКРИ позива српске власти да предузму хитне мере како би обезбедиле да сви појединци буду једнако заштићени од стране полиције против напада.
81. ЕКРИ препоручује српским властима да предузму мере у циљу борбе против расистичког насиља, укључујући и то да се постарају да они који се упуштају у такво насиље буду кажњени.
82. ЕКРИ препоручује српским властима да забране расистичке организације, као што је препоручено у ставу 18 г) њене Препоруке о општој политици бр. 7.

¹⁶ За више информација о антисемитизму, в. „Антисемитизам“ испод.

IV. Расизам у јавном говору

Медији

83. У свом првом извештају ЕКРИ препоручује српским властима да признају озбиљност проблема везаног за климу мишљења о националним или етничким мањинама и да предузму одговарајуће мере за решавање тог проблема. ЕКРИ им је такође препоручила да организују акције за подизање свести о борби против расизма и нетолеранције широм земље уз помоћ невладиних организација и чланова цивилног друштва специјализованих за ова питања. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да обезбеде да се законске одредбе против говора мржње примењују на новинаре који их прекрше. Такође им је препоручила да подстакну сваку иницијативу медија за упознавање запослених са овим законским одредбама, као и са домаћим и међународним стандардима којима се регулише укидање расне дискриминације и борба против расизма. ЕКРИ је такође препоручила српским властима да подстакну оснивање независне агенције одговорне за обезбеђивање поштовања законских прописа и начела професионалне етике од стране медија, као и за разматрање притужби против њих. ЕКРИ им је такође препоручила да подстичу већу различитост у информативном сектору предузимањем мера којима би се обезбедили обука и запошљавање новинара из редова националних или етничких мањина.
84. И даље постоји одређен степен нетолеранције у Србији у погледу мањинских верских група и етничких мањина. Штампана, углавном таблоидна, и даље означава мање мултиетничке хришћанске цркве и мањинске верске групе као опасне „секте“. Неке новине стално користе увредљиве термине за Албанце и Бошњаке. ЕКРИ је даље обавештена да су Роми на удару у медијима и да постоји општа клима нетолеранције против њих. ЕКРИ са забринутошћу примећује да се етнички идентитет осумњичених за кривична дела често открива када су они ромског порекла.
85. Више десничарских омладинских група односи се према нетрадиционалним верским групама као према сектама које представљају претњу православном хришћанском друштву у земљи. Независно удружење новинара Србије усвојило је етички кодекс којим се забрањују стереотипне информације о мањинама и ограничава обелодањивање етничког порекла особе на тачно дефинисане околности. Невладине организације организовале су обуку уз помоћ међународних организација о питањима недискриминације и извештавања о културној различитости. Међутим, представљање појединих мањина, као што су бошњачка или албанска, и даље је скоро искључиво повезано са негативним догађајима у српским медијима. Као што је горе наведено¹⁷, садашњи Кривични законик¹⁸ не садржи посебне одредбе о говору мржње, а текст постојећих одредаба отежава кривично гоњење таквих дела.
86. Један од главних задатака Републичке радиодифузне агенције (РРА), државног органа који регулише масовне медије, јесте спречавање ширења информација које би могле бити дискриминаторне, као и праћење рада емитера у том погледу. Међутим, тренутно не постоји

¹⁷ В. „Одредбе кривичног закона против расизма“.

¹⁸ За више информација о кривичном законодавству, в. „Одредбе кривичног закона против расизма“ изнад.

ниједан представник националних мањина међу члановима Републичке радиодифузне агенције, која, према мишљењу представника мањина, у свом раду не омогућава адекватно размишљање о проблемима националних мањина.

87. ЕКРИ препоручује српским властима да предузму мере за ефикасну борбу против сваке нетолеранције у земљи према верским и етничким мањинама у јавном говору.
88. ЕКРИ препоручује српским властима да створе свест у медијима, без угрожавања њихове уређивачке независности, о потреби да се обезбеди да информације које они пружају не стварају климу непријатељства према припадницима етничких или верских мањина. Она такође препоручује властима да подрже све иницијативе које предузимају медији у овој области и да им обезбеде неопходна средства за почетно усавршавање и усавршавање током рада у области људских права уопште, а посебно проблематике расизма.

V. Угрожене/циљне групе

Интерно расељени Роми, Ашкалије и Египћани

89. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да нарочиту пажњу посвете положају интерно расељених Рома, Ашкалија и Египћана омогућујући им, између осталог, да добију идентификационе исправе. Такође им је препоручила да предузму кораке како би побољшали њихову ситуацију у погледу приступа смештају, образовању и запошљавању и како би се изборили са предрасудама и дискриминацијом с којима се ове категорије суочавају.
90. У Србији има око 209.000 интерно расељених лица (ИРЛ), а око 10% њих су Роми, Ашкалије и Египћани. ЕКРИ са забринутошћу примећује да је ова група интерно расељених лица и даље маргинализована и да се они још увек суочавају са проблемом недостатка докумената. Претходно поменута Стратегија за унапређење положаја Рома нема буџетских средстава за ова интерно расељена лица.
91. Што се тиче смештаја, мада неки интерно расељени Роми, Ашкалије и Египћани живе у колективним кућама које финансира влада, услови живота тих интерно расељених лица углавном су веома лоши. Локалне општине често су невољне да их приме, а ако интерно расељени Роми, Ашкалије и Египћани и остану, они често живе у неодобраним `насељима у близини већих градова. Поред тога, 1000 интерно расељених лица, углавном Рома, Ашкалија и Египћана, живи у непризнатим колективним центрима, импровизованим баракама, контејнерима од таласастог лима и другим супстандардним склоништима. НВО указују да значајан број Рома, Ашкалија и Египћана који су интерно расељена лица такође живи у око 600 нелегалних насеља у Србији заједно са осталим Ромима.
92. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да је 2010. године у оквиру колективних центара смештено око 4.500 лица, при чему су око 20% њих интерно расељени Роми, Ашкалије и Египћани. Интерно расељени Роми, Ашкалије и Египћани који су смештени у насељима живе у сиромашним условима, махом без воде, струје и канализације, као и без правне адресе становања и докумената о боравку, а самим тим и без способности да буду представљени као лица пред законом. Многа од интерно расељених лица из редова Рома, Ашкалија и Египћана која живе у неформалним насељима суочавају се са

континуираном опасношћу од принудног исељења од стране власти. Када до исељења дође, изостају адекватна алтернативна решења. Побољшање стамбених потреба интерно расељених лица Рома, Ашкалија и Египћана највећи је изазов са којима се суочавају, али они углавном не могу да конкуришу за ограничени број пројеката стамбене изградње услед недостатка информација и докумената. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да је у циљу организованог и планског приступа проблему неформалних насеља у којима живе Роми, Град Београд успоставио Савет за инклузију Рома, уз учешће Министарства за људска и мањинска права, Министарства унутрашњих послова и Министарства рада и социјалне политике, поред представника градских власти.

93. НВО наводе да док друга интерно расељена деца у начелу имају приступ образовању, већина Рома, Ашкалија и Египћана суочава се са препрекама у приступу јавном образовању, а многи од оних који могу да се упишу накнадно напуштају школу. Недостатак личних докумената спречава многе да се упишу. Образовни систем не подстиче мултикултурализам нити гледа афирмативно на употребу ромског језика, додатно умањујући могућности за интеграцију. Према речима невладиних организација, школска деца Рома, Ашкалија и Египћана суочавају се са предрасудама, вербалним злостављањем и насиљем. ЕКРИ са забринутошћу примећује да образовне власти нису успеле да заштите њихова права и да су често појачале дискриминацију сегрегацијом Рома, Ашкалија и Египћана од њихових вршњака или њиховим упућивањем у школе за децу са посебним потребама. ЕКРИ са занимањем констатује информације српских власти према којима је у 2010. години ангажовано 180 ромских асистената у настави са задатком да пружају подршку деци у настави и да побољшају сарадњу између школа и породица.
94. Према субјектима цивилног друштва, интерно расељена лица из редова Рома, Ашкалија и Египћана такође се суочавају са потешкоћама у приступу запошљавању; често су неформално samozапослени, радећи као улични трговци, без основних права на социјалну заштиту и немогућности да приступе формалном тржишту рада. Пошто многи немају лична документа и живе у неформалним насељима без регистрованог пребивалишта, они не могу приступити Националној служби за запошљавање и на тај начин им је ускраћено право на накнаду за незапослене, што додатно погоршава њихове лоше животне услове.
95. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да предузму мере за побољшање ситуације интерно расељених Рома, Ашкалија и Египћана тако што ће им обезбедити личне исправе и омогућити приступ становању, образовању и запошљавању. ЕКРИ препоручује да се за све мере предузете у ту сврху издвоје неопходни људски и финансијски ресурси.

Роми

96. У свом првом извештају ЕКРИ је снажно препоручила српским властима да предузму мере да обезбеде лична документа Ромима који их немају. У том циљу, она им је препоручила да раде са ромским организацијама и осталим члановима цивилног друштва и да пронађу надахнуће у искуствима других земаља у овој области.

97. У последњих 5 година, Високи комесар Уједињених нација за избеглице (УНХЦР) идентификовао је око 2000 одраслих Рома и деце који нису били регистровани на рођењу. ЕКРИ је обавештена да постоје хиљаде Рома који су добили бесплатну правну помоћ за добијање правних докумената. УНХЦР процењује да је 95% Рома регистровано на рођењу, а да преосталих 5% који нису регистровани и даље представљају знатан број. Пошто власти нису спровеле анкету да би утврдиле тачан број особа без личних докумената, такву анкету ће спровести УНХЦР.
98. ЕКРИ са занимањем примећује да је на Универзитету у Београду установљен факултет за ромске студије. Представници Рома су за ЕКРИ изразили жељу да виде државну подршку ромским медијима, посебно радију, у виду давања одговарајућих фреквенција како би се ромским радио-станицама омогућило да Ромима преносе информације о њиховим правима. Према српским властима, Удружене радио-станице Србије и Радио Београд 1 емитују 30-минутни програм на ромском језику са информацијама које су релевантне за положај Рома.
99. ЕКРИ позива српске власти да предузму хитне мере да се Ромима, Ашкалијама и Египћанима који немају лична документа таква документа обезбеде.
100. У свом првом извештају ЕКРИ је подстакла српске власти да наставе да предузимају мере за решавање проблема са којима се суочава ромска заједница у Војводини и препоручила им је да укључе припаднике ове заједнице колико год је то могуће. Такође је препоручила властима да се постарају да Канцеларија за инклузију Рома буде снабдевена довољним људским и финансијским ресурсима како би се ухватила у коштац са проблемима у свом домену.
101. ЕКРИ је обавештена да је дошло до извесних побољшања у положају Рома у Војводини, посебно у области средњег и високог образовања. Тренутно има 250 ромских студената на вишим школама и универзитетима, док их је само пре неколико година било четири. Ромски ученици могу да се упишу на универзитет бесплатно. Штавише, 350 стипендија је обезбеђено за ромску децу у средњим школама, и додељен им је ментор који треба да им помогне у превазилажењу свих проблема које су можда имали у основној школи. Канцеларија за инклузију Рома навела је, међутим, да су неки проблеми и даље присутни када је у питању основна школа; пре него што могу да се упишу у основну школу, деца морају да ураде тестове и многа ромска деца се шаљу у специјалне школе јер нису претходно ишла у предшколске установе и, као последица тога, не пролазе добро на тим тестовима. ЕКРИ констатује да је 2008. године усвојен закон о обавезном предшколском образовању и нада се да ће власти обезбедити његову примену како би што више ромске деце похађало предшколске установе. Упркос горе поменутом напретку, положај Рома у Војводини у погледу образовања и даље је забрињавајући, нарочито у женској популацији: 22,6% Ромкиња никада не похађа основну школу, 25,2 заврши само основну школу, док 16,3% Ромкиња заврши средњу школу.
102. Што се запошљавања тиче, у последње три године путем конкурса Секретаријата за рад и запошљавање намењеног Ромима, припадници ромске заједнице основали су више од 50 фирми и предузећа. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да је одређени број мера предузет у периоду од јануара 2010. до октобра 2010. у циљу подстицања

запошљавања Рома. Ту спадају професионална оријентација, обука за активно тражење посла и образовање одраслих.

103. Канцеларија за инклузију Рома обавестила је ЕКРИ да добија средства из буџета Аутономне Покрајине Војводине, да запошљава 8 младих Рома и да има лак приступ влади Аутономне Покрајине на највишем нивоу. ЕКРИ, међутим, није свесна величине буџета Канцеларије и нада се да је довољна да задовољи све њене потребе.

104. ЕКРИ препоручује властима да наставе да предузимају мере за побољшање приступа Рома у АП Војводини образовању као и да посебну пажњу посвете Ромкињама.

Албанска мањина

105. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да предузму мере у циљу борбе против сваке дискриминације коју трпе припадници албанске мањине у Србији и да посебну пажњу обрате на њихову ситуацију у регионима Прешева, Бујановца и Медвеђе.

106. ЕКРИ је обавештена да је највећи проблем са којим се суочава албанска мањина у регионима Прешева, Бујановца и Медвеђе економска ситуација. Према информацијама које је добила ЕКРИ, иако је било великих улагања у путну инфраструктуру, водовод и канализацију у региону, веома мали број мера је предузет да се обезбеди посао. Више од 70% економски активног становништва у региону је незапослено, што је довело до смањења величине заједнице пошто су многи напустили регион да траже боље могућности негде другде.

107. Што се образовања тиче, немогућност приступа високом образовању за албанске ученике, нарочито на албанском језику, на југу Србије и даље представља проблем. Већина Албанаца жели да иде на универзитет где се настава одржава на њиховом језику, што је разлог зашто желе да студирају у Приштини, на Косову, или у Тирани, у Албанији. Међутим, Србија не признаје универзитетске дипломе које издају власти на Косову. Осим тога, албански ученици основних и средњих школа немају уџбенике на свом матерњем језику. У Прешеву су отворени правни и економски факултет, а у Бујановцу је отворен правни факултет. То се сматра добрим почетком; међутим, пошто не жели свако да студира право и економију, власти треба да размотре отварање универзитета са свим факултетима на албанском језику у региону.

108. ЕКРИ је обавештена да је у региону сада успостављена мултиетничка полиција, али да су Албанци и даље недовољно заступљени у правосуђу. Извештаји указују да су Албанци у великој мери одсутни из великих државних предузећа као што су пошта, електродистрибуција или царина.

109. ЕКРИ препоручује српским властима да предузму мере за смањење високе стопе незапослености међу Албанцима у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи. Такође препоручује да се предузму кораци како би се Албанцима обезбедило високо образовање на албанском језику.

110. ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да Албанци буду адекватно заступљени у правосуђу. ЕКРИ даље препоручује српским властима да обезбеде бољу заступљеност Албанаца у државним предузећима.

Бошњаци

111. Тренутно у Влади Србије има два бошњачка министра, док је осам посланика Скупштине из те заједнице. ЕКРИ је, међутим, обавештена да су у Санџаку (региону који се налази на југозападу земље, са 420.000 становника), где су Бошњаци у већини, они недовољно заступљени у администрацији јер већину запослених у јавној управи чине Срби. ЕКРИ је обавештена да су, на пример, у Новом Пазару, највећем граду у Санџаку, само 30% полицајаца Бошњаци, при чему ова група представља 85% становништва у том граду. Од 60 запослених у ватрогасној бригади, само тројица су Бошњаци. Иако је ЕКРИ обавештена да је ситуација у погледу правосуђа нешто боља, такође је обавештена да судије и тужиоци у Новом Пазару нису из Санџака. Такође постоји висока стопа незапослености у Новом Пазару. Инфраструктура у Санџаку је такође недовољна, при чему су путна мрежа и електрична дистрибутивна мрежа у горем стању у Санџаку него, на пример, у Београду.
112. ЕКРИ са забринутошћу примећује да постоје тензије између Исламске заједнице у Србији, организације са седиштем у Новом Пазару, и Исламска заједнице Србије, са седиштем у Београду, на чијем су смиревању власти мало учиниле. Исламска заједница у Србији посматра Босну као свој духовни дом, док Исламска заједница Србије сматра да је то Србија. ЕКРИ је обавештена да ова потоња ужива подршку Владе. У том контексту, Специјални извештач УН о слободи вероисповести или уверења желео је да подсети власти на њихову дужност да остану неутралне и непристрасне, што искључује било какве државне мере фаворизовања одређеног лидера или одређених струја у подељеној верској заједници.¹⁹
113. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да предузму мере за подстицање запошљавања Бошњака у државним институцијама у Санџаку. ЕЦРИ препоручује да буду предузете мере у борби против високе стопе незапослености у том региону.
114. ЕКРИ препоручује српским властима да предузму мере за унапређење добрих односа и узајамног разумевања унутар бошњачке заједнице.

Верске мањине

115. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да се боре против сваке верске нетрпељивости у складу са члановима 48. и 81. Устава. Она им је у том погледу препоручила да обезбеде да се Кривични законик примењује према лицима која почине кривична дела мржње против припадника верских заједница и њихове имовине. ЕКРИ је такође препоручила српским властима да снажније подрже начело одвојености државе од цркве и да се залажу за друштво у којем свако ужива пуну слободу мисли, савести и вероисповести, уграђену у члан 9. Европске конвенције о људским правима. ЕКРИ им је у том смислу препоручила да спроводе акције подизања свести осмишљене како би се подржала идеја мултиконфесионалног друштва.
116. Извештаји указују на то да су већина озбиљних инцидената против верских мањина и даље насилни напади, нарочито на имовину Јеховиних сведока и адвентиста. Број ових напада је у паду, а кључни фактор у томе биле су извесне позитивне промене у медијском

¹⁹ Извештај специјалног извештаоца о слободи вероисповести или уверења, Асма Јахангир, Додатак , Мисија у Републици Србије, укључујући и посету Косову , А/ХРЦ/13/40/Адд. 3, став 30.

приказивању несрпских православних заједница. ЕКРИ жали што се, према извештајима, против нападача обично подижу оптужнице за кршење јавног реда и мира уместо - где је то примерено - озбиљније оптужнице за подстицање или погоршавање националне, расне или верске мржње - за шта су запрећене више казне од оних које носе оптужнице због кршења јавног реда и мира. Као што наводе невладине организације, изгледа да су извршиоци многих напада на „нетрадиционалне“ верске заједнице екстремни националисти. Иако се медијско приказивање верских мањина поправило, извештава се да се напади на „нетрадиционалне“ верске заједнице и даље врше уз тврдње да су оне на платном списку страних обавештајних служба. ЕКРИ је такође примила извештаје да су владини званичници критиковали мањинске верске групе користећи пејоративне изразе као што су „секте“, „сатанисти“ и „девијантне“.

117. Српска православна црква наставља да игра доминантну улогу у српском друштву. На пример, румунска православна епархија Дакија Феликс регистрована је у априлу 2000. године и додељена јој је једнакост са „традиционалним“ црквама и верским заједницама. Пре тога, члан 2. релевантних прописа предвиђао је да се „уз сагласност Српске Православне Цркве, организациона јединица Румунске православне цркве у Банату уписује у регистар“. У вези с тим, Специјални извештач УН за слободу вероисповести или уверења нагласио је да држава не сме условљавати давање одређених права, укључујући регистрацију верске заједнице и признавање њеног правног статуса, пристанком неке друге верске заједнице. Специјални извештач је приметио да је то стандардни приступ који примењује Министарство вера.
118. ЕКРИ није упозната са било каквим акцијама за подизање свести које су спровеле српске власти како би промовисале идеју мултиконфесионалног друштва.
119. ЕКРИ препоручује српским властима да предузму мере против оних који врше нападе на верске мањина тако што ће обезбедити да они буду кривично гоњени на основу одговарајућег члана Кривичног законика.
120. ЕКРИ још једном препоручује српским властима да обезбеде да се принцип одвојености цркве и државе снажније примењује у складу са Уставом Србије.

VI. Антисемитизам

121. У свом првом извештају ЕКРИ је снажно препоручила српским властима да се супротставе свим облицима антисемитизма применом важећих закона. Такође им је препоручила да, у складу с њеном Препоруком о општој политици бр. 9 у вези са борбом против антисемитизма, инкриминишу јавно негирање, тривијализовање, оправдавање или одобравање холокауста, као и јавно ширење односно јавно растурање, производњу или складиштење у сврху јавног ширења односно јавног растурања писаних, илустрованих и других антисемитских материјала.
122. ЕКРИ је обавештена да се антисемитска дела и даље врше у Србија, при чему се она углавном састоје од објављивања антисемитских публикација. Јеврејски представници су даље навели 118 антисемитских публикација, укључујући и Протоколе сионских мудраца, који се такође могу наћи у већини књижара. ЕКРИ је такође примио извештаје о антисемитским актима, укључујући скрнављење јеврејских гробова, антисемитске плакате у Београду и Смедереву и разбијање

прозора на синагоги у Новом Саду. ЕКРИ са забринутошћу примећује да упркос бројним мерама које су представници јеврејске заједнице предузели како би власти, укључујући и оне на највишем нивоу, обратиле пажњу на ове акте и како би починиоци били изведени пред суд, ништа није урађено. ЕКРИ је обавештена да из антисемитских аката највероватније стоје неонацистичке екстремне националистичке групе које су регистроване као правна лица под различитим именима.

123. Изгледа да ништа није учињено да се инкриминишу јавно негирање, тривијализовање, оправдавање или одобравање холокауста, као и јавно ширење односно јавно растурање, производња или складиштење у сврху јавног ширења односно јавног растурања писаних, илустрованих и других антисемитских материјала.
124. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да предузму мере да се ухапсе и приведу правди они који су починили антисемитске акте као што се то препоручује у њеној Препоруци о општој политици бр. 9 о борби против антисемитизма.
125. ЕКРИ поново наглашава своју препоруку српским властима да, у складу с њеном Препоруком о општој политици бр. 9 у вези с борбом против антисемитизма, инкриминишу јавно негирање, тривијализовање, оправдавање или одобравање холокауста, као и јавно ширење односно јавно растурање, производњу или складиштење у сврху јавног ширења односно јавног растурања писаних, илустрованих и других антисемитских материјала као што се то препоручује у њеној Препоруци о општој политици бр. 9 о борби против антисемитизма.

VII. Пријем и положај лица без држављанства

Азиланти и избеглице

126. У свом првом извештају ЕКРИ је снажно препоручила српским властима да обезбеде да Закон о азилу не произведе различите категорије избеглица. Она је такође препоручила српским властима да обезбеде да овај закон буде усаглашен с њиховим међународним обавезама и чланом 54. Устава, који се односи на право на азил.
127. Закон о азилу, који је Скупштина усвојила у новембру 2007. године, ступио је на снагу у Србији 1. априла 2008. године. Према том закону, избеглички статус утврђује Канцеларија за азил, која је део Министарства унутрашњих послова. Од априла 2008. године УНХЦР више не издаје личне карте избеглицама и тражиоцима азила пошто је то у надлежности Канцеларије за азил. Према Закону о азилу, жалбу против негативне одлуке треба поднети Комисији за азил. ЕКРИ је обавештена да не постоји државни буџет за усмено превођење или бесплатну правну помоћ и да УНХЦР и даље покрива те трошкове.
128. Према информацијама које је добила ЕКРИ, 215 лица је затражило азил у 2010. години, 280 у 2009. години, а њихов број у 2008. години је био око 100. ЕКРИ је обавештена да ниједном од ових кандидата још увек није признат избеглички статус. ЕКРИ је обавештена да многи од тражилаца азила нестану пре него што их саслуша Канцеларија за азил. ЕКРИ је надаље обавештена да је веома мали број људи прошло процес интервјуисања, тако да је тешко оценити поступак утврђивања избегличког статуса у Србији јер још увек није тестиран. Непостојање стратегије интеграције наведено је у извештајима ЕКРИ као један од разлога зашто тражиоци азила не остају довољно дуго да би прошли поступак утврђивања избегличког статуса.

129. Постоји један азилантски центар, који се налази у граду Бања Ковиљача и има капацитет од 80 људи, а где је тренутно смештено 67 особа - 62 тражиоца азила, три избеглице под заштитом УНХЦР-а и два лица која су добила супсидијарну заштиту.
130. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да обезбеде да погранична полиција као и имиграционо особље добију почетну и континуирану обуку из проблематике азиланата и избеглица, као и борбе против расизма и расне дискриминације.
131. ЕКРИ је обавештена да полиција и имиграциони службеници добијају обуку о питањима везанима за азил, али да немају много прилике да је примене у пракси пошто у Србији нема много лица која траже азил.
132. ЕКРИ препоручује српским властима да утврде стратегију за интеграцију азиланата и избеглица, између осталог, обезбеђујући часове из језика и приступ запошљавању.

VIII. Понашање органа унутрашњих послова

133. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да се постарају да полиција ухапси починиоце расистичких кривичних дела и деликата против националних или етничких мањина и верских мањина. Она им је у том смислу препоручила да успоставе и спроводе систем праћења расистичких деликата и да подстичу жртве и сведоке расистичких аката да их пријављују. ЕКРИ је такође препоручила српским властима да обезбеде тело, независно од полиције и органа тужилаштва, коме би била поверена истрага наводних случајева расне дискриминације и расно мотивисаног непрофесионалног поступања од стране полиције. Такође им је препоручила да Полицијском инспекторату обезбеде људске и финансијске ресурсе који су му потребни да би правилно вршио своју функцију.
134. Власти су указале на то да су починиоци већине расистичких кривичних дела који су идентификовани и приведени органима кривичног гоњења малолетници који су починили дела као што су исписивање графита и расистичких парола на објектима у власништву националних мањина. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да су у 2008. години, у сарадњи са Мисијом ОЕБС- у Србији, дизајнирале, објавиле и дистрибуирале брошуре под називом „Жалбе и похвале на рад полиције“ на српском, енглеском и још 9 језика националних мањина како би подстакле јавност да пријављује расистичка кривична дела. Међутим, упркос напорима власти у вези са идентификацијом починилаца расистичких злочина, ЕКРИ је мишљења да би могло више тога да се уради да се ухапсе они који врше расистичка дела. ЕКРИ такође није упознат ни са каквим мерама које су предузете да се жртве и сведоци расистичких аката подстакну да их пријављују.
135. ЕКРИ снажно препоручује српским властима да предузму ефикасније мере да ухапсе оне који врше расистичка кривична дела и да подстакну жртве и сведоке таквих дела да их пријављују.
136. Српске власти су навеле да Сектор унутрашње контроле полиције има мандат да контролише законитост рада полиције, нарочито у погледу поштовања и заштите људских права при извршавању полицијских задатака и примени полицијских овлашћења. Што се притужби против полиције тиче, успостављен је нов систем где је члан јавности укључен у расправу о таквим притужбама. Међутим, не постоји тело независно

од полиције и органа тужилаштва које је овлашћено да саслуша притужбе против полиције.

137. ЕКРИ препоручује српским властима да оформе тело независно од полиције и тужилаштва које ће имати овлашћење да прима и решава притужбе против полиције.

138. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да обезбеде да се полиција обучава у области људских права и у питањима која се односе на расизам и расну дискриминацију. Она им је такође препоручила да обуче полицију за рад у мултикултуралном друштву.

139. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да полиција добија континуирану обуку из области људских права, која је такође усмерена на права мањина. Према тврдњама власти, ова обука обезбеђена је сваком припаднику полиције. Власти даље наводе да се сваке године организују округли столови са припадницима мањинских група. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да су, уз помоћ Мисије ОЕБС-а у Србији и представника Полицијског колеџа у Кенту у Енглеској, полицајци из свих подручних полицијских управа добили професионалну обуку о унапређењу комуникације и сарадње полиције, између осталог, са припадницима мањинских група.

140. У свом првом извештају ЕКРИ је препоручила српским властима да подстичу запошљавање више особа из редова националних или етничких мањина у полицији и да им обезбеде једнаке могућности у напредовању у каријери.

141. Што се тиче запошљавања лица из редова националних или етничких мањина, извештаји указују на то да се, иако су већина полицајаца Срби, у полицији налазе и Бошњаци, Мађари, Црногорци и мали број Албанаца и припадника других мањина. Међутим, мада је Министарство унутрашњих послова учинило извесне напоре да привуче припаднике националних мањина у полицију, као што је објављивање слободних радних места, рекламних постера, информативних памфлета и радио-реклама на мањинским језицима, ти напори су се показали недовољним да би се значајно повећала етничка разноврсност полиције у Србији.

142. ЕКРИ препоручује српским властима да наставе да предузимају мере за запошљавање припадника националних мањина у полицији.

IX. Ситуација у Аутономној Покрајини Војводини

143. У свом првом извештају ЕКРИ је позвала српске власти да помно прате расистичке деликте почињене у Војводини како би обезбедиле да се кривични законик правилно примењује на све који врше дела ове врсте. ЕКРИ је снажно препоручила српским властима да се постарају да локалне власти, нарочито полиција и правосуђе, буду обучени у оним одредбама законика које се баве расистичким деликтима, као и међународним стандардима питања везаних за расизам и расну дискриминацију. ЕКРИ је препоручила српским властима да подстакну запошљавање већег броја људи из редова националних или етничких мањина у полицији и правосуђу.

144. Канцеларија Омбудсмана Аутономне Покрајине Војводине обавестила је ЕКРИ да постоји потреба да се уради много више у циљу праћења расистичких инцидената и примене Кривичног законика против

починилаца расистичких кривичних дела. Канцеларија Омбудсмана такође је изјавила да се жртве расистичких кривичних дела из страха ретко обраћају властима. Омбудсман је предузела поступке и истраге по службеној дужности, осудила расистичке инциденте и затражила да власти предузму мере. Међутим, ЕКРИ је била обавештена да је главни проблем у томе што власти често не дају расистичким кривичним делима праву квалификацију и да их радије квалификују као обичне туче или оштећење имовине, чиме се из тих кривичних дела искључује расистички елемент. Омбудсман разматра могућност развоја система праћења таквих инцидената, као и система праћења исхода судских поступака.

145. Што се правосуђа тиче, Канцеларија омбудсмана Аутономне Покрајине Војводине обавестила је ЕКРИ да је у 2009. години изведена велика реформа правосуђа у Србији и да је Омбудсман упутила препоруку Високом савету правосуђа указујући на неопходност да се узме у обзир национални састав становништва, као и одговарајуће именовање припадника етничких мањина, посебно оних који су упућени у правну терминологију на мањинском језику који се званично користи пред судовима. Омбудсман, међутим, тврди да цео процес избора судија, тужилаца, итд, није за последицу имао пропорционалну заступљеност етничких мањина у правосуђу. Што се полиције тиче, Омбудсман је обавестила ЕКРИ да је било извесних заједничких активности председника Скупштине Аутономне Покрајине Војводине и министра унутрашњих послова како би се полицијска професија популарисала међу етничким мањинама.
146. ЕКРИ понавља своју препоруку да српске власти обезбеде да се одговарајуће одредбе Кривичног законика примењују на оне који су починили расистичка кривична дела у Аутономној Покрајини Војводини.
147. ЕКРИ препоручује српским властима да сарађују са канцеларијом Омбудсмана Аутономне Покрајине Војводине у успостављању система за праћење расистичких инцидената и свих из њих проистеклих судских поступака.
148. ЕКРИ препоручује властима да предузму мере да обезбеде да правосуђе у Аутономној Покрајини Војводине у највећој могућој мери одражава етничку разноликост овог региона.
149. ЕКРИ препоручује српским властима да и даље предузимају мере да привуку етничке мањине у полицију у Аутономној Покрајини Војводини.
150. У свом првом извештају ЕКРИ је снажно препоручила српским властима да спроводе акције подизања свести како би се подстакло боље разумевање између различитих етничких и националних група и верских група које живе у Аутономној Покрајини Војводини. Она је препоручила да организације које заступају ове групе, канцеларија Омбудсмана, медији, као и све друге заинтересоване стране, буду ангажоване у овим акцијама. Нарочито је препоручила властима да се постарају да ове акције буду усмерене на младе и да ангажују младе. У том смислу, ЕКРИ је препоручила властима да се усредсреде на места и активности који спајају младе људе из већинске популације и националних или етничких мањина. Она је даље препоручила властима да обезбеде да школско образовање у региону игра кључну улогу у борби против расизма и дискриминације.
151. ЕКРИ је обавештена да се пројекат под називом „Афирмација мултикултурализма и толеранције у Војводини - мере за јачање

међунационалног поверења код младих“ реализује од 2005. године. Пројекат има за циљ да промовише културну различитост и да развија међуетничку толеранцију међу онима који живе у Војводини. ЕКРИ је обавештена да овај пројекат има неколико тема и да се усредсређује на идеју јачања међуетничког поверења код младих у Војводини. Он има неколико потпројеката у целој Војводини и обухвата ученике основних и средњих школа. ЕКРИ је обавештена да је основни циљ овог пројекта да смири међуетничке тензије и да дугорочно развија дух толеранције, међусобног признавања и поверења. Признајући важност овог пројекта, ЕКРИ не зна ни за какве друге мере подизања свести које су предузете у Војводини у борби против расне нетрпељивости у региону.

152. Што се образовања тиче, ЕКРИ је обавештена да Покрајински секретаријат за образовање суфинансира пројекте и програме усмерене на образовање деце, омладине и наставника у спречавању насиља и верске, расне и етничке нетолеранције и дискриминације. Међу тим пројектима је и пројекат под називом „Промоција антидискриминаторног понашања и праксе“, који се реализује од 2009. године а за циљ има упознавање ученика и наставника, између осталог, са правним импликацијама дискриминације. Још један пројекат о коме је ЕКРИ обавештен, под називом „Како предавати о холокаусту у школи?“, има за циљ обуку наставника историје и хуманистичких предмета, као и наставника основних школа, о томе како да предају о холокаусту; овај пројекат је спроведен у сарадњи са Јеврејском заједницом у Новом Саду и центром „Симон Визентал“.

Х. Праћење расизма и расне дискриминације

153. У свом првом извештају ЕКРИ је снажно препоручила српским властима да што пре донесу закон о прикупљању етничких података који је у складу са међународним и европским прописима и препорукама, укључујући Конвенцију о заштити лица у односу на аутоматску обраду података. ЕКРИ је затражила да српске власти обезбеде да се у свим случајевима ови подаци прикупљају у апсолутном складу са принципима поверљивости, информисаног пристанка и добровољне самоидентификације појединца у погледу његове припадности одређеној групи. Поред тога, систем за прикупљање података о расизму и расној дискриминацији треба да узме у обзир димензију родне равноправности, посебно у погледу могућности двоструке или вишеструке дискриминације.
154. Србија је усвојила нови Закон о заштити личних података у октобру 2008. године. Тај закон предвиђа да се осетљиви подаци, који обухватају податке о етничкој припадности, језику и вероисповести, могу искључиво прикупљати на основу добровољног пристанка датог лица. Он такође предвиђа доношење посебних прописа за обраду личних података. Осим тога, у току су припреме за попис 2011. године уз усвајање методолошких упутстава за спровођење пописа. Попис становништва ће обухватити необавезна питања о етничкој, језичкој и верској припадности особа, а предвиђено је и превођење пописних образаца на главне језике припадника националних мањина. Неки случајеви прикупљања етничких података као што су познавање матерњег језика и других језика појављују се на централном нивоу власти, али, уопште узев, у Србији не постоји систем прикупљања етничких података као што је препоручено у првом извештају ЕКРИ. Српске власти су обавестиле ЕКРИ да још нису донеле пропис о начину чувања и заштите нарочито осетљивих података, као што су етничка

припадност, „раса“, језик или вера, који се помињу у Закону о заштити података о личности.

155. ЕКРИ препоручује српским властима да размотре начине успостављања кохерентног, свеобухватног система прикупљања података у циљу праћења ситуације мањинских група рашчлањавајући информације по, на пример, етничком пореклу, језику, вероисповести и националности. Подаци треба да буду прикупљени у различитим областима јавне политике и потребно је да власти обезбеде пуно поштовање принципа поверљивости, информисаног пристанка и добровољне самоидентификације људи као припадника одређене групе. Овај систем такође треба да узме у обзир могуће постојање двоструке или вишеструке дискриминације.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРЕДСТОЈЕЋИ ПЕРИОД

Три конкретне препоруке за које ЕКРИ од власти Србије захтева приоритетно спровођење јесу следеће:

- ЕКРИ снажно препоручује српским властима да ојачају институцију Повереника за заштиту равноправности тако што ће обезбедити да има људске и финансијске ресурсе за ефикасно функционисање.
- ЕКРИ препоручује српским властима да обезбеде да обука правосуђа о питањима расизма и расне дискриминације буде појачана како би се, између осталог, обезбедила боља пракса изрицања казни због расистичких кривичних дела.
- ЕКРИ позива српске власти да предузму хитне мере да обезбеде да се Ромима, Ашкалијама и Египћанима који немају лична документа таква документа обезбеде.

ЕКРИ ће најкасније у року од две године од објављивања овог извештаја спровести процес праћења активности у предстојећем периоду у вези са овим конкретним препорукама.

БИБЛИОГРАФИЈА

У овој библиографији наводе се главни објављени извори коришћени током испитивања ситуације у Србији. Ово не треба да се сматра потпуним списком свих извора информација који су били доступни ЕКПРИ током припреме извештаја.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)

1. Report on Serbia, 29 April 2008, CRI(2008) 25
2. General Policy Recommendation No.1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, October 1996, CRI(96)43
3. General Policy Recommendation No.2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, June 1997, CRI(97)36
4. General Policy Recommendation No.3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, March 1998, CRI(98)29
5. General Policy Recommendation No.4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, March 1998, CRI(98)30
6. General Policy Recommendation No.5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, April 2000, CRI(2000)21
7. General Policy Recommendation No.6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, December 2000, CRI(2001)1
8. General Policy Recommendation No.7: National legislation to combat racism and racial discrimination, December 2002, CRI(2003)8
9. General Policy Recommendation No.8: Combating racism while fighting terrorism, March 2004, CRI(2004)26
10. ECRI General Policy Recommendation No.9: The fight against antisemitism, June 2004, CRI(2004)37
11. General Policy Recommendation No.10 on combating racism and racial discrimination in and through school education, December 2006, CRI(2007)6
12. General Policy Recommendation No.11 on combating racism and racial discrimination in policing, June 2007, CRI(2007)39
13. General Policy Recommendation No. 12 on combating racism and racial discrimination in the field of sport, December 2008, CRI(2009)5

Other sources

14. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Second Opinion on Serbia, adopted on 19 March 2009, Strasbourg 25 June 2009, ACFC/OP/II(2009)001
15. Report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, on his visit to Serbia (13-17 October 2008), 11 March 2009, CommDH(2009)8
16. United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Reports Submitted by States Parties under Article 9 of the Convention, Initial periodic report due in 2008, Serbia, CERD/C/SRB/1, 1 October 2009
17. United Nations General Assembly, Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Asma Jahangir, Addendum, Mission to the Republic of Serbia, including Kosovo, 28 December 2009, A/HRC/13/40/Add.3
18. Amnesty International, Serbia, Briefing to the Human Rights Committee, Amnesty International, December 2009, EUR70/015/2009
19. Amnesty International, Serbia must end forced evictions of Roma, 10 June 2010, EUR/20/003/2010
20. Belgrade Centre for Human Rights, Human Rights in Serbia 2009, Legal provisions and practice compared to international human rights standards, Belgrade 2010
21. American Society of International Law, International Law in Brief, Demopoulos v. Turkey (summary), 18 March 2010

22. European Roma Rights Centre and Minority Rights Centre, Letter to the Serbian authorities urging the prevention and prosecution of racist attacks in Serbia, 17 June 2010
23. Forum 18 News Service, Serbia: Religious freedom survey, February 2009, Drasko Djenovic, 26 February 2009
24. Human Rights Watch, Hostages of Tension, Intimidation and Harassment of Ethnic Albanians in Serbia after Kosovo's Declaration of Independence, November 2008
25. Human Rights Watch, Letter to the Serbian Government Regarding Forced Closure of Roma Settlements in Belgrade, 24 May 2010
26. Human Rights Watch, Letter to the Serbian Government Regarding Forced Evictions of Romani community in Belgrade, 8 April 2009
27. Human Rights Watch, Serbia: Aid Evicted Roma, 8 April 2009
28. Human Rights Watch, World Report 2010 – Events of 2009 – Serbia, January 2010
29. Internal Displacement Monitoring Centre and Norwegian Refugee Council, Serbia: IDPs still seeking housing solutions and documentation to access their rights, 28 December 2009
30. Lawyer's Committee for Human Rights (YUCOM), Hate speech in Serbia, Human Rights and Democracy Violation Early Warning Weekly Newsletter No. 48, received 20 April 2010
31. Social and Economic Position of IDPs in Serbia: Analysis based on IDP Living Standards Measurement Survey, Slobodan Cvejic, Marija Bobovic, Belgrade, 2008
32. The German Marshall Fund of the United States, Case Study: Roma Resettlement Project (Belgrade, Serbia), 2010
33. US Department of State, 2009 Human Rights Report :Serbia, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labour, 11 March 2010
34. US Department of State, 2008 Human Rights Report: Serbia, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labour, 25 February 2009
35. US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labour, International Religious Freedom Report 2009 – Serbia, 26 October 2009
36. US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labour, International Religious Freedom Report 2009 – Serbia, 26 October 2009
37. The World Bank, Europe and Central Asia Human Development Department, Economic Costs of Roma Exclusion, April 2010
38. Balkan Insight, Serbia Recognises Jehovah's Witnesses, Bojana Barlovac, Belgrade, 4 March 2010
39. Balkan Insight, South Serbia Albanians Recall Decade of 'Broken Promises', 5 October 2010
40. BBC Sport, Ghanaian injured in racist attack, 10 March 2008
41. B92, Protests turn to anti-Roma violence, 15 June 2010
42. B92, Serbia remembers Holocaust victims, 27 January 2010
43. B92, President visits village, reassures Roma, 2 August 2010
44. Bosnia Daily, A Revitalised Far Right in Serbia?, 14 October 2010
45. Chachipe a.s.b.l., Forced eviction of Roma from the Vojvođanska street in Belgrade, 14 October 2010
46. OneWorldSee, CDCS: Stop Anti-Roma Incidents in Jabuka Village, 16 June 2010
47. OneWorldSee, Weekly Report: Peace Restored in Jabuka; Racism Remains a Problem, 21 June 2010
48. Open Society Institute, Happy Christmas (War Is Over): But Little Cheer for Roma IDPs and Refugees, Bernard Rorke and Zeljko Jovanovic, 23 December 2009
49. Le Courrier des Balkans, Les hooligans serbes provoquent une nuit de violence à Gênes, 13 octobre 2010
50. Radio Free Europe/Radio Liberty, Serbia's Sandzak Becomes Balkan's Latest Hot Spot, 28 September 2010

51. Radio Free Europe/Radio Liberty, Serbia's Roma See Progress But Still Face Difficulties, 9 August 2010
52. Romano Chachipe, Serbia: Hooligans set fire to Roma barracks in Novi Beograd, 14 October 2010
53. The Jerusalem Post, Anti-Semitic slogans scrawled at WWII death camp, 2 March 2010

